

Рецензия

от проф. д-р ик.н. Стефка М. Коева,

катедра „Икономика и управление на здравеопазването“, Медицински университет-Варна

Относно: обявен конкурс за академичната длъжност „доцент“ към Медицински университет-Варна по научната специалност *Икономика на здравеопазването*, в професионално направление 3.8. Икономика, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, обявен в ДВ бр. 96 от 1.12.2017 за нуждите на катедра „Икономика и управление на здравеопазването“ към Факултета по обществено здравеопазване на Медицински университет-Варна.

В обявения конкурс участва един кандидат, **гл.ас. Елка Игнатова Атанасова д.и.**, преподавател в катедра „Икономика и управление на здравеопазването“ към МУ-Варна. Кандидатката е представила всички необходими документи за конкурса, предвидени в Закона за развитие на академичния състав (ЗРАСРБ), Правилника към него и Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна.

I. Основание за написване на рецензията

1. Решение на ФС на Факултет „Обществено здравеопазване“ при МУ-Варна от 11-01-2018 (протокол №119) и заповед на Ректора № Р-109-111/31.01.2018г.,
2. Законът за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ), чл. 4, чл. 24 и чл. 27, Правилникът за неговото приложение (ППЗРАСРБ), чл. 2, чл. 57а и Правилникът за развитие на академичния състав на МУ-Варна (чл. 89 и чл. 90).
3. Представените основни документи по конкурса: творческа автобиография; публикуван монографичен труд; списък и копия на научните публикации; списъци с участия в научни прояви, проекти и експертна дейност; справки за приносите на научните публикации, за цитиранията в български и в чуждестранни научни издания, за учебната натовареност; документи за призната специалност в сферата на здравеопазването; за стаж по специалността и преподавателски стаж и др.

II. Обобщено представяне на кандидатката

Гл. ас. Елка Атанасова е свързана с Медицински университет – Варна през по-голямата част от жизнения си път дотук. Завършва висшето си образование в първия випуск на първата в страната специалност „Здравен мениджмънт“ през 1998 г (със степен „магистър“). От януари 1999 г. постъпва за кратко време като служител, а след успешно спечелен конкурс – и като преподавател в Университета. Последователно е била асистент (1999-2003), старши асистент (2003-2007) и главен асистент (2007-2018). Цялата ѝ професионална академична кариера протича в катедра „Икономика и управление на здравеопазването“ във Факултета по обществено здравеопазване. Придобива докторска степен по икономика от Университета в Маастрихт след успешно участие в докторска програма, част от

международен научно-изследователски проект *ASSPRO CEE 2007 (2008-2013 г)* по Седма рамкова програма, финансиран от Европейската комисия, в която МУ-Варна е основен участник. Темата на дисертацията ѝ е „Формални и неформални потребителски плащания за публични здравни услуги в България“. Образователната и научна степен „доктор“, присъдена ѝ от Университета в Маастрихт, е призната от МУ по научната специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство (в здравеопазването)“ съгласно Удостоверение 109-424 от 30.12.2014 г.

През 2003 гл. ас Атанасова придобива специалност след магистърска степен по „Икономика на здравеопазването“. През всичките години на преподавателската си работа е участвала в множество специализации и обучения, преобладаващо международни, последните от които са по оценка на здравните технологии.

Особено интензивно и плодотворно от гледна точка на съзряването ѝ като изследовател и преподавател е участието в международни проекти: Study on Corruption in the Healthcare Sector - изследователски проект, финансиран от Европейската комисия (2013); Assessment of patient payment policies and projection of their efficiency, equity and quality effects in Central and Eastern European countries – научно-изследователски проект по Седма рамкова програма, финансиран от Европейската комисия (2008–2013); Здравни системи в преход: България, Европейска обсерватория за здравни системи и политики (2011–2012); „Българо-швейцарски проект по болнично управление“ – Швейцарска агенция за развитие и сътрудничество, Кантон Тичино, Дирекция здравеопазване, НЦОЗ, МЗ и РЗОК – Велико Търново, Катедра по икономика и управление на здравеопазването, МУ-Варна (2003-2005); „Изграждане на болнична мрежа за изработване на критерии и стандарти по „Бенчмаркинг“ - проект за междуболнично сътрудничество между Университетска болница „Инзелшпитал“- Швейцария и университетска болница „Св.Марина“- Варна, съвместно с Асоциация на болниците в България и Българската асоциация по здравен мениджмънт (2004); „Обучение по болнично управление на управленския персонал в Университетската МБАЛ „Св. Анна“ - София“ - международен проект на МЗ, Испанската агенция по международно сътрудничество, Gruppo Consultor de Infraestructuras (Madrid), НЦОЗ (2001-2002) и пр.

Гл. ас. Атанасова участва като експерт в работни групи за оценка на здравните технологии към Националния център по обществено здраве и анализи по реда на Наредба №9 от 1.12.2015 г. на Министерство на здравеопазването. Член е на редколегиите на *International Journal of Health Policy and Management*, *World Medical and Health Policy* и *Scripta Scientifica Salutis Publicae*. Секретар е на сп. *Здравна икономика и мениджмънт*, издание на Катедрата по икономика и управление на здравеопазването към Медицински университет - Варна и *ИК Стено*, Варна.

През 2014 г. гл. ас. Атанасова е член на колектива, получил академично отличие „Почетен знак със синя лента“ на Медицински университет – Варна за успешното осъществяване на проект „*Assessment of patient payment policies and projection of their efficiency, equity and quality effects in Central and Eastern European countries*“ по Седма рамкова програма и за издигането на международния авторитет на

университета. През 2013 г. тя е удостоена с колективна награда на Община Варна за научни постижения в областта на обществените науки за книгата „*Bulgaria: Health System Review. Health Systems in Transition*“ като член на колектива, подготвил анализа.

III. Учебно-преподавателска ангажираност

Гл. ас. Елка Атанасова води лекции и упражнения и лекции по дисциплините: Основи на икономическата теория; Здравна икономика; Приложни аспекти на здравната икономика; Икономика, организация и финансиране на лечебните заведения; Микроикономикс на здравната организация; Теоретични основи на икономиката на здравния и фармацевтичния сектор; Здравни системи и организация на здравни грижи; Сравнителни здравни системи за студентите от специалности „Здравен мениджмънт“ (ОКС „бакалавър“ и „магистър“); „Здравни грижи“ (ОКС „бакалавър“ и „магистър“); „Фармацевтичен мениджмънт“ (ОКС „магистър“); „Опазване и контрол на общественото здраве“ (ОКС „магистър“); „Оптометрист“ (ОКС „магистър“); Рехабилитация, морелечение, уелнес и спа“ (ОКС „магистър“) и „Фармация“ (ОКС „магистър“). Лектор е и в курсове за обучение и следдипломна квалификация по Здравен мениджмънт. Учебната ѝ натовареност напълно удовлетворява изисквания норматив. Била е научен ръководител на 2 и рецензент на 8 дипломни работи. Ръководи и двама специализанти по „Икономика на здравеопазването“.

IV. Основни констатации и оценки относно научните трудове на кандидатката

Гл. ас Елка Атанасова представя за участие в настоящия конкурс за академичната длъжност „доцент“ 43 пълнотекстови научни публикации. В структурно отношение нейната научна продукция съдържа самостоятелен монографичен (хабилитационен) труд; 2 участия в колективни монографии и книги, от които една е на английски и е публикувана в чужбина; 24 статии в научни списания и периодични издания, от които 9 - в международни издания и 13 са на английски и; 14 публикации в сборници и други непериодични издания, от които 2 са в международни издания; 1 дисертационен труд и 1 учебник. От представените публикации 25 са на български, а 18 – на английски език. Кандидатката е самостоятелен автор на 3 от публикациите, първи автор на 11, втори автор на 13 и трети и следващ автор - на 16 от заглавията. Издирени и документиран са 67 цитирания на нейни разработки в български издания и 54 – в чужди бази данни и от чужди автори. Има публикувани статии в международно признати списания с общ импакт фактор от 8.775.

В съдържателно отношение публикациите могат да бъдат групирани в 4 научни области, в които са фокусирани научните интереси на кандидатката.

1. Потребителски плащания в здравеопазването (публикации 1, 2, 14, 15, 16, 17, 20, 25, публикации по дисертацията);

2. Анализ на здравната система и здравната реформа (публикации 4, 18, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 37, 38, 39, 40, 41, 42);
3. Фармакоикономика и лекарствена политика (публикации 7, 8, 9, 11, 12, 19, 21, 22, 28);
4. Икономика на здравеопазването (публикации 13, 23, 34, 35, 36, 43).

Доколкото самостоятелната монографична работа в голяма степен обобщава многогодишни усилия и публикации на кандидатката, акцентът в настоящата рецензия е поставен именно върху нея. Оценени са накратко и участията в колективните монографии и книги, и тази част от статиите, които не са пряко свързани с монографичната разработка.

Книгата *„Потребителските плащания в здравния сектор“* представлява първото в България комплексно изследване на потребителските плащания: контекстът на тяхното съществуване, теоретичните аспекти на необходимостта от възникването им, ефектите и влиянията им, както и практиката и опита от прилагането им в различни здравни системи. Разработката е естествено продължение на работата на авторката по темата след участието ѝ в проект *“ASSPRO CEE 2007” (2008-2013)* на Европейската комисия, посветен на политиките на потребителските плащания в страните от Централна и Източна Европа и защитения от нея дисертационен труд в рамките на проекта. Но предложеният за рецензиране труд отразява по-нататъшната самостоятелна задълбочена аналитична работа на Елка Атанасова по въпроса за пациентските плащания. Тя стъпва на богатство от конкретни емпирични изследвания, запълнили вакуума по темата в чужбина през последните две десетилетия, анализира, обобщава и систематизира идеите по въпроса и провокира размисъл относно силните и слаби страни на този лост на здравната политика, неговия потенциален ефект и възможности за приложение. На българската публика е предложен цялостен продукт, добре структуриран, компетентно разработен и обоснован, който има всички шансове да привлече вниманието на научната общност и особено, на хората, занимаващи се със здравна политика.

Логиката на изследването естествено стъпва на основните начини на финансиране на здравеопазването, за да се очертае мястото и ролята на потребителските плащания сред тях (*Глава 1*), като концептуалната рамка на потребителските плащания е изведена от спецификата на здравните пазари (*Глава 2*). Използването на различни видове потребителски такси и системата на поделение на разходите основателно се свързва най-вече с нуждата да се намали моралния риск (*moral hazard*) при използването на медицинските ресурси, да се индуцира по-разумно търсене на здравни услуги и продукти и оттам, евентуално да се допринесе за овладяване на здравните разходи.

Централни за анализа, обаче, са *Глава 3* и *Глава 4*, като именно тук проличават и основните достойнства на изследователския стил и маниер на авторката. В *Глава 3* е много систематично развита теоретичната рамка на потребителските плащания: видове, механизъм, цели, връзка с търсенето, ефективността, справедливостта и

ефектите, особено от гледна точка на различията между формални и неформални плащания.

Няколко момента от добавената стойност на работата към здравно-икономическата и здравно-политическата литература заслужават специално внимание. *Първо*, на българската публика се предлага комплексно и многообхватно изследване по тема, която е твърде чувствителна, но не докрай изяснена в дълбочина и в теоретичен, а още по-малко - в практичен план. *Второ*, извършена е систематизация в различни разрези и е направена оригинална класификация на потребителските плащания, форми и видове, разширена с техните квази-форми: директни плащания; формални (официални) плащания (директни, индиректни и квази-формални) и неформални плащания (плащания в брой, подаръци в натура и квази-неформални). *Трето*, в *Глава 4* са предприети мащабно проучване и анализ на практиката на формалните потребителски плащания в четиринадесет европейски страни, разделени според модела на здравна система, като за водораздел на двата периода (1990-2008 и от 2008 досега) удачно е избрана кризата от 2008 г. Сравнимостта на практиките за читателя е улеснена от избрания единен подход към профилиране на страните: кратко описание на източниците на финансиране, механизмът на събиране на приходи и ролята и размера на формалните потребителски плащания в извънболничната и болнична помощ. Така авторката сполучливо извежда и проследява реакциите на страните в зависимост от промените в политико-икономическата среда и дава богат материал за размисъл относно българската реалност. *Четвърто*, не може да не направи впечатление богатият научен апарат, на който са базирани анализът и собствените заключения (227 източника, от които 201 на английски език). Подобна научна осведоменост и компетентност, макар и считана за задължителна в съвременния свят на леснодостъпни бази данни и бързо разпространяващо се научно знание, за съжаление не се среща често в българската научна литература и е отличителен белег и достойнство на предложения за рецензиране монографичен труд.

В общия брой публикации е най-голям броят на тези, анализиращи някои *основни характеристики и тенденции на здравната система и здравната реформа в България*. Най-съществено в това отношение е участието на кандидатката в колективната разработка от екип на катедра „Икономика и управление на здравеопазването“ на профила на българската здравна система за нуждите и от името на *World Health Organisation* и като част от поредицата на *European Observatory on Health Systems: „Bulgaria: Health System Review. Health Systems in Transition“* (последната е преведена на български и издадена съвместно от *European Observatory on Health Systems* и Медицински университет Варна през 2013 г. със заглавието: *България: Анализ на здравната система Здравни системи в преход*). На темата са посветени и някои от статиите и публикациите в непериодични издания. В тази част от научното творчество Елка Атанасова отново се проявява като много прецизен и систематичен изследовател, който изучава, анализира и подлага на задълбочена оценка някои характеристики на българската здравна система – чертите и тенденциите в развитието на материалните и човешки ресурси, неравенствата в

използваемостта на здравните услуги и различните страни на достъпа; редица аспекти на промоцията, правната уредба и други компоненти на здравната система и здравната реформа.

Самостоятелно направление на научните разработки на Елка Атанасова е фармакоикономиката и лекарствената политика. Научният интерес е в голяма степен провокиран от преподавателската работа на кандидатката със студентите по фармация и фармацевтичен мениджмънт, както и от експертното ѝ участие в работни групи за оценка на здравните технологии към Националния център по обществено здраве и анализи. В тези изследвания се анализират и систематизират аспекти на фармакоикономиката и националната лекарствена политика, законодателни промени във фармацевтичния сектор и се предлагат определени посоки на подобрене.

V. Научни и научно-приложни приноси

За членовете на научната колегия по здравна икономика в България, за по-широкия кръг специалисти, интересуващи се от управлението на здравеопазването и здравния мениджмънт у нас, както и за международните изследователи на българската здравна система публикациите на Елка Атанасова са един от основните източници на информираност и на *know-how*. Заслужава да се отбележи, че нейни статии са сред ключовите позовавания на много публикации за *out-of-pocket* плащанията навсякъде по света, както и на всяко по-мощно изследване на здравната и социална система на България през последните години, например, доклада на *the World Bank Mitigating the Economic Impact of Ageing Population: Options for Bulgaria* от 2013 г. или *Country Health Profiles: Bulgaria* на *European Commission* от 2017 година. Това я прави автор, международно разпознаваем и авторитетен, с реална добавена стойност към съществуващото научно знание, отнасящо се до сферата на здравеопазването.

Синтезирано, научните и научно-приложни приноси на гл. ас. Елка Атанасова, д.и. могат да бъдат формулирани така:

- 1) Извършено е комплексно и многоаспектно изследване на потребителските плащания в здравеопазването, тяхната систематизация в различни разрези и е направена оригинална класификация на потребителските плащания, форми и видове, разширена с техните квази-форми
- 2) Разработена и апробирана е методика за изследване и анализ на формалните потребителски плащания в динамика. На базата на това е направен сравнителен анализ и са съпоставени различни периоди от развитието на здравните системи.
- 3) Извършен е систематичен оригинален анализ на отделни характеристики и проблеми на здравната система в България и са разработени предложения и насоки за усъвършенстване на реформата в здравеопазването в България;

- 4) Изследвани и анализирани са съществени страни и характеристики на фармацевтичния сектор и националната лекарствена политика и са направени конкретни предложения за реформа в тази област.
- 5) Доразвити са някои аспекти на здравноикономическата мисъл и на конкретни концепции, както и на тяхното приложение в българската практика.

VI. Препоръки

Гл. ас. Атанасова се е доказала като компетентен и ерудиран изследовател, спечелил си признанието на колегията със своята задълбоченост, прецизност и систематичност. По-голяма активност, себеизява и кураж в генерирането на идеи, демонстрация на самочувствие и инициативност в ежедневната академична работа и живот напълно ѝ подхождат и биха направили безусловните ѝ качества по-видими в катедрата, факултета и университета.

VII. Заключение

1. Кандидатката по настоящия конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“, гл. ас. Елка Атанасова, д.и. и представените от нея научна продукция и други документи напълно отговарят на всички изисквания за заемане на длъжността „доцент“, поставени в Закона за развитие на академичния състав на Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Варна.
2. Като имам предвид научните приноси, съдържащи се в представените за рецензиране разработки на кандидатката, интензивната публикационна дейност в авторитетни международни издания с импакт фактор, признанието за компетентността и аналитичния ѝ потенциал от страна на международната и национална научна колегия по икономика и управление на здравеопазването, много системното и постъпателно професионално развитие, преподавателската ѝ работа, изявите в престижни международни проекти и научни форуми у нас и в чужбина мога да заключа, че тя е изграден учен, утвърден преподавател и колега, който притежава потенциал за по-нататъшна интензивна дейност и напредък в академичното поприще.
3. Изхождайки от това, *с пълна убеденост подкрепям с положителен вот кандидатурата на Елка Атанасова за придобиване на академичната длъжност „доцент“ по научната специалност „Икономика на здравеопазването“, професионално направление 3.8. Икономика и област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки.*

8 март 2018 г

Подпис:

/Проф. Стефка М. Коева, д-р .ик.н./